

RÖJNINGSRÖSEN I NORRA ÅBYGGEBY

Arkeologisk förundersökning

L1948:7210, L1951:3532, L2023:398, L2023:400 och L2023:401
Norra Åbyggeby 3:56 och S:1
Hille socken
Gävle kommun
Gästrikland

Frida Löjdström

Röjningsrösen i Norra Åbyggeby

Arkeologisk förundersökning

L1948:7210, L1951:3532, L2023:398, L2023:400 och L2023:401

Norra Åbyggeby 3:56 och S:1

Hille socken

Gävle kommun

Gästrikland

Rapport 2023:10

Frida Löjdström

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2023

Omslagsbild: *Översiktsbild över undersökningsområdet, fotat mot väster vid platsbesök i juli 2022. Foto: Frida Löjdström.*

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Syfte och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Resultat.....	7
Historiska kartor.....	8
Fältarbetet.....	10
Slutreflektioner.....	14
Förslag på vidare åtgärder.....	14
Administrativa uppgifter.....	15
Referenser.....	15
Arkiv.....	15
Historiska kartor.....	15

Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets terrängkarta med platsen för förundersökningen inringad med blått. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under två dagar i oktober 2022 utförde Länsmuseet Gävleborg en arkeologisk förundersökning inom fastigheterna Norra Åbyggeby 3:56 och Norra Åbyggeby S:1 i Hille socken, Gävle kommun. Förundersökningen skedde i samband med Rebmax AB:s planer på att stycka av ett antal fastigheter för bostadsändamål. Syftet med förundersökningen var att begränsa gravfältet L1948:7210, som befinner sig inom exploateringsområdet, och att säkerställa att dess utbredning inte är större än den registrerade ytan.

Under förundersökningen kunde det konstateras att gravfältet var felregistrerat och att de så kallade stensättningarna i själva verket utgjordes av vällagda röjningsrösen. Detta genom att en av de större och prydligare stenlagda anläggningarna undersöktes, efter dialog med Länsstyrelsen Gävleborg. Gravfältet har således avskrivits i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister och i stället har på platsen ett område med fossil åkermark – röjningsröseområde (L2023:398) registrerats. Inom undersökningsområdet påträffades ännu ett röjningsröseområde (L2023:400) och direkt väster om området ytterligare ett (L2023:401), vilka båda har registrerats i kulturmiljöregistret som möjliga fornlämningar.

Inledning

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Rebmax AB utfört en arkeologisk förundersökning inom fastigheterna Norra Åbyggeby 3:56 och Norra Åbyggeby S:1 i Hille socken, Gävle kommun.

Undersökningsområdet innefattar ett sedan tidigare registrerat gravfält, L1948:7210, i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. I kulturmiljöregistret har det också tidigare funnits en registrerad fossil åker, L1951:3532, inom det aktuella undersökningsområdet. Registreringen togs dock bort år 2020 på grund av ”felregistrering”. Förundersökningen skedde i samband med att Rebmax AB planerar att stycka av ett antal fastigheter för bostadsändamål.

Beslut om arkeologisk förundersökning fattades av Länsstyrelsen Gävleborg 2022-07-11, lst dnr: 3605-2022.

Fältarbetet för den arkeologiska förundersökningen utfördes 4–5 oktober 2022 av Kerstin Westrin, Maria Björck och Cajsa Nors, Länsmuseet Gävleborg. Projektledare och rapportansvarig var Frida Löjdström, Länsmuseet Gävleborg.

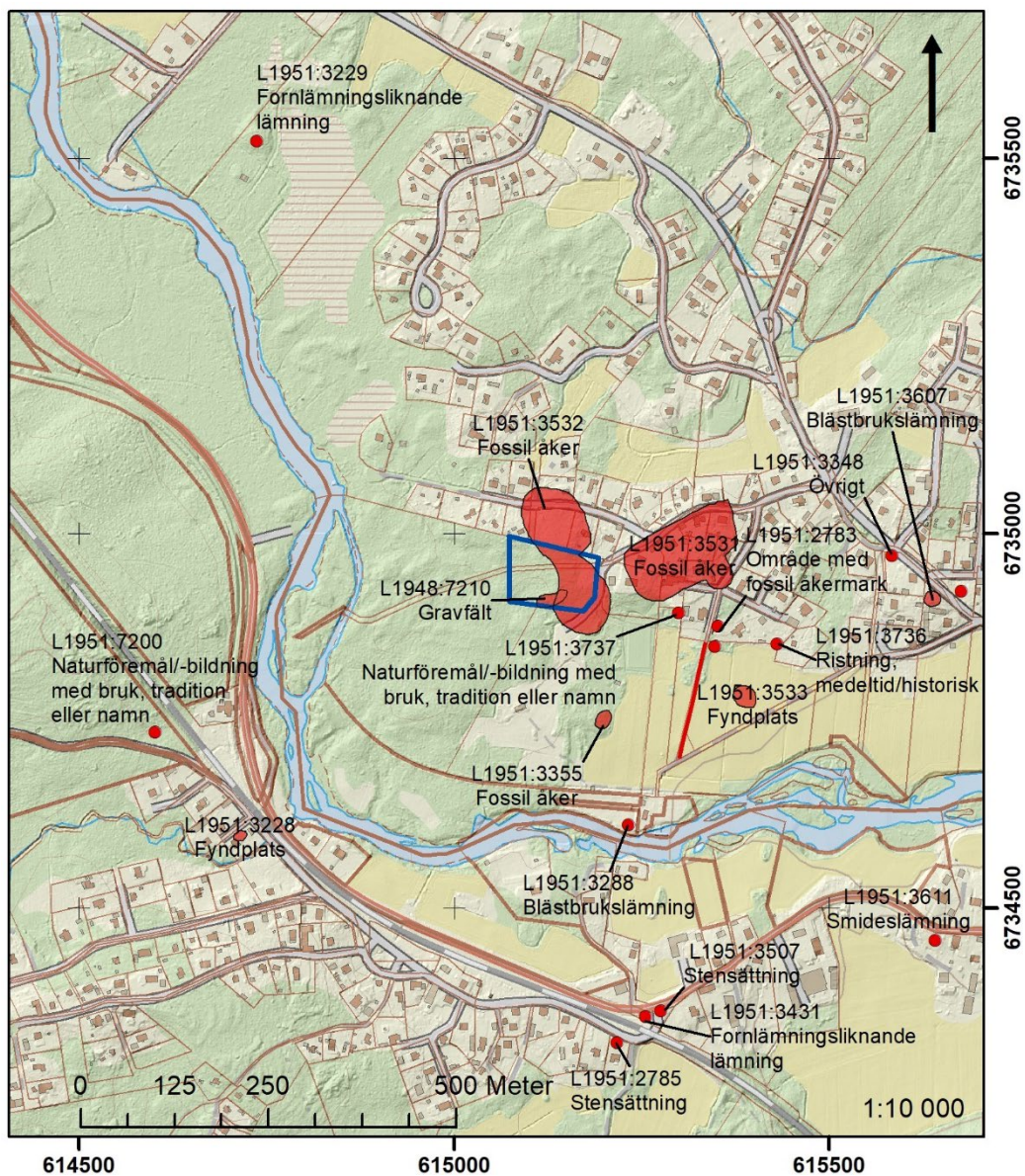
Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att begränsa gravfältet L1948:7210 och att säkerställa att dess utbredning inte är större än den registrerade ytan. Det skulle också säkerställas att inga rester återstår av lämningen fossil åker L1951:3532 inom undersökningsområdet.

Inför fältarbetet utfördes övergripande kartstudier genom att studera Lantmäteriets historiska kartor, SGU:s kartvisare (Sveriges geologiska undersöknings öppna data), Skogsstyrelsens databas Skog och historia, terrängskuggning och höjdkurvor samt Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister.

Det arkeologiska fältarbetet inleddes med en okulär genomgång av undersökningsområdet, för att om möjligt upptäcka fler lämningar synliga ovan mark. Därefter upptogs schakt och ytor torvades av med traktorgrävare på strategiskt utvalda lägen. Under schaktningsarbetet gick tornorna över med metalldetektor.

Samtliga undersökta schakt och påträffade lämningar har mätts in med RTK-GPS och har dokumenterats med foton och beskrivningar. All mätdata har bearbetats i Intrasis och ArcGIS. Resultatet har registrerats i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister.

Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta på terrängskuggning, med undersökningsområdet markerat med blått och registrerade lämningar i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister markerade med rött. Skala 1:10 000.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet är beläget i Norra Åbyggeby, drygt sju kilometer norr om centrala Gävle, Hille socken, Gävle kommun. Terrängen utgörs av något blockig moränmark på en höjd om ungefär 30 meter över dagens havsnivå. Vegetationen utgörs främst av sly i form av björk och gran. Marken var också rikligt beväxt med ormbunkar, vilket försvårade sikten. I den östra delen av området, väster om Lillvallsvägen, är en yta som har planats till med maskin. Tvärs över ytan i närmast öst-västlig riktning löper en igenväxt väg, som troligen brukats av skogsmaskin eller fyrhjuling. Enligt muntliga uppgifter från lokalbefolkningen ska marken inom undersökningsområdet ha brukats som fårhage under 1950- och/eller 1960-talet.

Det aktuella undersökningsområdet omges av bebyggelse i norr och öster. Sydöst om området är ett stall med vändplan och parkeringsyta. Den sydvästra och västra sidan av undersökningsområdet utgörs av skogsmark. Drygt 200–300 meter väster och söder om undersökningsområdet löper Testeboån som mynnar i Inre fjärden (Gävlebukten) vid Strömsbro strax norr om centrala Gävle. Längs Testeboån finns rikligt med fornlämningar, bland annat i form av blästbrukslämningar och neolitiska boplatser.

Inom undersökningsområdet finns ett registrerat gravfält (L1948:7210) och en tidigare registrerad fossil åker – röjningsröseområde (L1951:3532). Röjningsröseområdet registrerades år 1981, men avskrevs år 2020 på grund av felregistrering. Motiveringen bakom avskrivningen var att de tidigare noterade rösena var naturliga stenformationer samt att några rösen i ytterkanten av området troligen var ett resultat av väghållning.

Gravfältet L1948:7210 registrerades år 2016 och beskrevs som cirka 45×20 meter stort (NV-SÖ) och bestående av sju runda övermossade stensättningar, varav två låg inom det då registrerade röjningsröseområdet.

Enligt Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister har det inte gjorts några arkeologiska undersökningar tidigare i Åbyggeby. Forn- och kulturminnesbilden i och omkring Åbyggeby tycks domineras av fossila åkrar, bläst- och skogsbrukslämningar samt järnåldersgravar i form av högar och stensättningar.

Resultat

Inför det arkeologiska fältarbetet utfördes en övergripande förstudie av de digitala arkiven, då främst av kartmaterialet. Detta för att få en förståelse för undersökningsområdet och inblick i vad som möjligen kunde påträffas under förundersökningen. Genom att exempelvis titta på terrängskuggningen kunde flera förhöjningar identifieras, vilka noterades som potentiella gravar eller röjningsrösen.

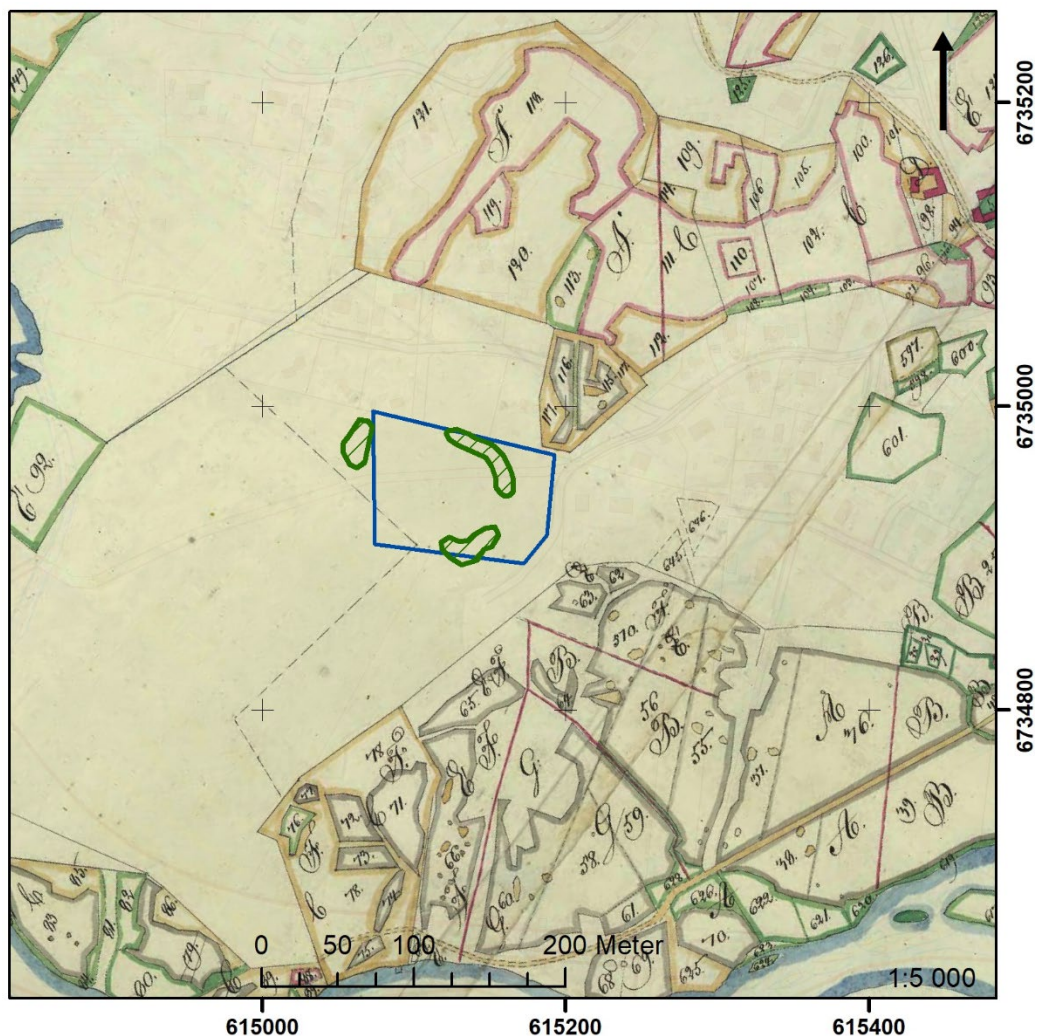
Under fältarbetets gång påträffades tre nya lämningar i form av områden med fossil åkermark – röjningsröseområde, L2023:398, L2023:400 och L2023:401. Se sidor 8–11 för resultatet av genomgången av historiska kartor och fältarbetet.

Historiska kartor

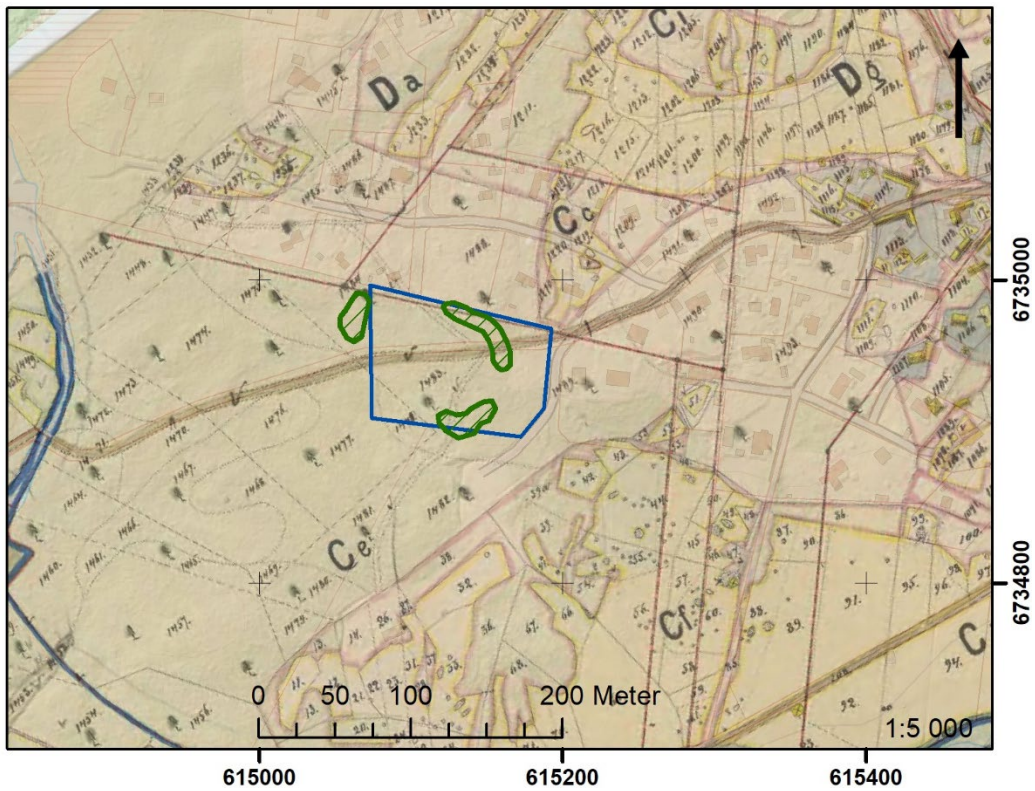
Utifrån genomgången av Lantmäteriets historiska kartor finns inga tecken på att marken inom undersökningsområdet varit bebyggd under historisk tid. På exempelvis en storskifteskarta på inägor från 1815 (se figur 3) rymmer undersökningsområdet enbart en fastighetsgräns. Några rester efter gränsmarkeringar kunde dock inte återfinnas i fält.

På en laga skifteskarta från 1882 (se figur 4) är undersökningsområdet fortfarande obebyggt och markerad som stenblockig mark. Inom området löper det enligt kartan en väg med två avfarter och en fastighetsgräns. Några rester efter gränsmarkeringar eller vägar i överensstämmande riktning kunde inte återfinnas i fält. Det enda spåret idag av vägen, som på kartan löper i närmast väst-östlig riktning, är att den finns kvar som en fastighet, Norra Åbyggeby S:1.

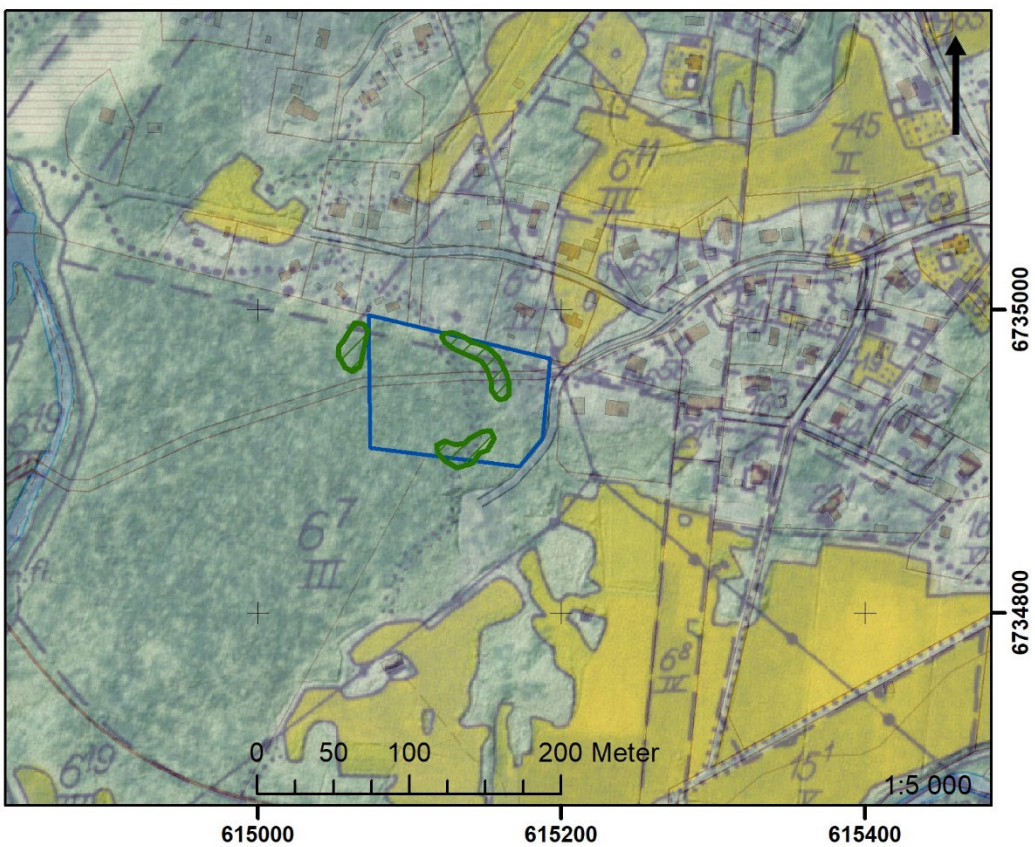
Inte heller på ekonomiska kartan från 1956 (se figur 5) finns någon bebyggelse inom undersökningsområdet, men en väg löper i nordnordväst-sydsydöstlig riktning. Inte heller denna väg kunde återfinnas i fält.

Figur 3. Storskifteskarta på inägor från 1815 (LSA: V20-26:12) på utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Undersökningsområdet är markerat med blått och de nya lämningarna är markerade med grönt. Skala 1:5 000.

Figur 4. Laga skifteskarta från 1882 (LSA: V20-26:15) på utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Undersökningsområdet är markerat med blått och de nya lämningarna är markerade med grönt. Skala 1:5 000.

Figur 5. Ekonomiska kartan från 1956 (RAK: J133-13H7e56) på utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Undersökningsområdet är markerat med blått och de nya lämningarna är markerade med grönt. Skala 1:5 000.

Figur 6. Ett av röjningsrösen inom nyregistrerade L2023:398, fotad mot öster. Foto: Frida Löjdström.

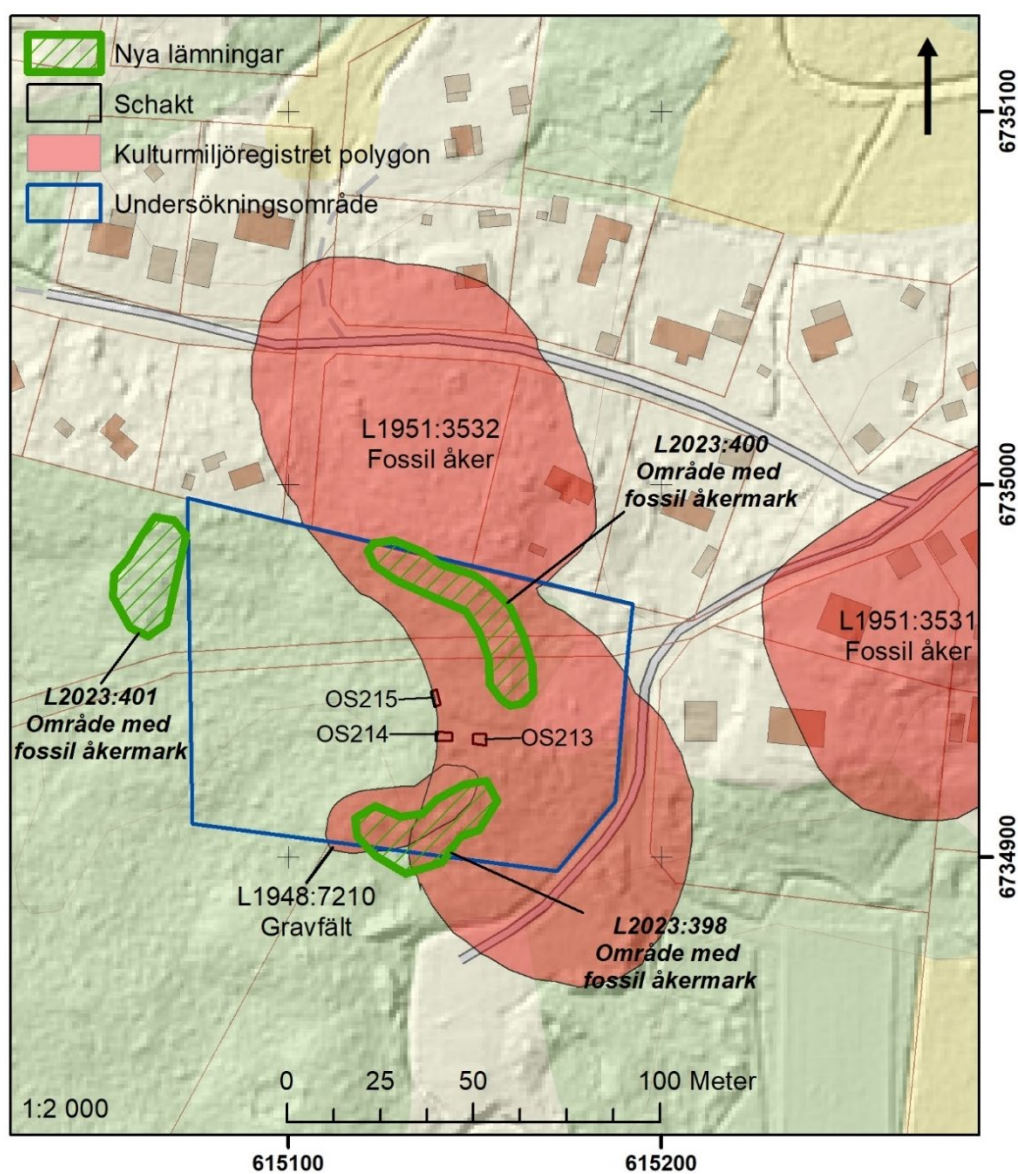
Fältarbetet

Fältarbetet inleddes med en okulär genomgång av undersökningsområdet. Då noterades flera oregistrerade rösen strax väster om, och inom den norra delen av, undersökningsområdet. Om dessa rösen utgjordes av röjningsrösen eller gravar i form av stensättningar gick inte att avgöra okulärt, bland annat på grund av den kraftiga vegetationen. I den norra delen rensades därför tre rösen fram med hjälp av grävmaskin och för hand. Efter framrensning gick rösen över med metalldetektor, men inga fynd påträffades. Samtliga rösen kunde konstateras utgöras av röjningsrösen, detta då bland annat stenarna låg löst och slarvigt packade mot varandra. Rösen har registrerats i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister som två områden med fossil åkermark – röjningsröseområde, L2023:400 och L2023:401 (se tabell 1).

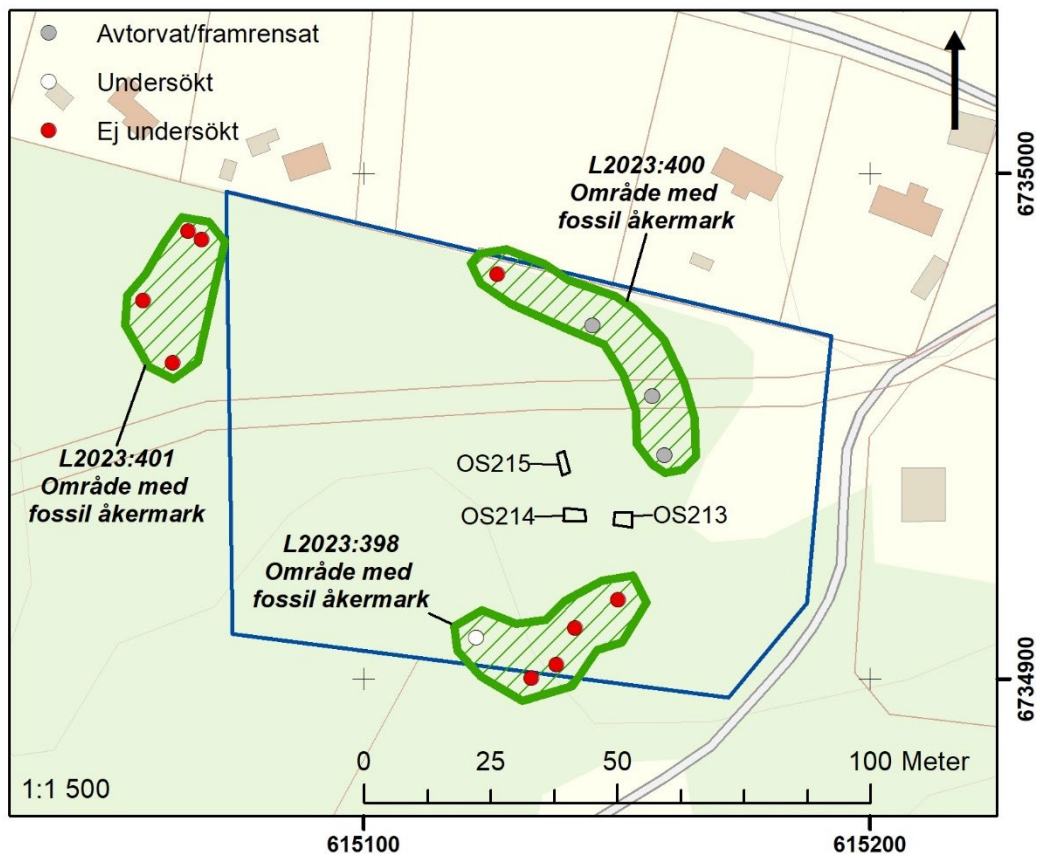
Eftersom konstruktionen av stensättningarna inom det registrerade gravfältet L1948:7210 påminde mycket om de nypåträffade röjningsrösen kontaktades Länsstyrelsen Gävleborg. Efter dialog med dem bestämdes att en anläggning inom gravfältet skulle undersökas för att klargöra om det rörde sig om gravar eller röjningsrösen. Ett snitt upptogs varsamt med grävmaskin genom en av de större och prydligare stenlagda anläggningarna (se figur 8 och 9). Stenarna i anläggningen låg också löst packade mot varandra, utan några fyllnadsmassor mellan stenarna. Varken spår av sot, kol, ben eller fynd påträffades i anläggningen, varför den omtolkades till röjningsröse. Efter dokumentering av snittet grävdes andra halvan av röset bort för att bekräfta att inga andra anläggningar fanns under. Därefter lades samtliga stenar tillbaka. Resterande anläggningar inom gravfältet

L1948:7210 tolkades därför också om till röjningsrösen. Registreringen av gravfältet har nu inom uppdraget tagits bort ur Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister och ersatts av en nyregistrering för område med fossil åkermark – röjningsröseområde (L2023:398). Samtliga inom uppdraget nyregistrerade lämningar har den antikvariska bedömningen *Möjlig fornlämning*. Detta eftersom röjningsrösen har en ålderdomlig karaktär, det vill säga att de är förhållandevis små och flacka med tätt lagda mindre stenar. Däremot har det varken gått att bekräfta eller dementera att de är äldre än från år 1850.

Tre schakt grävdes mellan L2023:398 och L2023:400 för att undersöka om där fanns några anläggningar. Marken var för grävmaskinen mycket svårframkomlig och svårgrävd, på grund av den täta unga vegetationen och blockrika moränen. Inga kulturlager, anläggningar eller fynd påträffades i schakten (se tabell 2).

Figur 7. Karta över förundersökningens resultat på utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta med terrängskuggning. Skala 1:2 000.

Figur 8. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Kartan redovisar påträffade röjningsrösen, vilket som är undersökt och vilka som torvades av och rensades fram. Skala 1:1 500.

Tabell 1. Lämningslista.

Lämningsnr	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
L1948:7210	Gravfält	Ny beskrivning: Vid arkeologisk förundersökning hösten 2022 (1st dnr 431-3605-2022) kunde det konstateras att det inom angivet område ej fanns några gravar, endast röjningsrösen.	Ny bedömning: Ingen antikvarisk bedömning
L2023:398	Område med fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 40×15 m (ÖNÖ-VSV) bestående av minst 5 röjningsrösen. Röjningsrösen är 3–6 m st och 0,2–0,3 m h av 0,1–0,5 m st stenar. Flera av röjningsrösen är övermossade.	Möjlig fornlämning
L2023:400	Område med fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 60×10 m (VNV-ÖSÖ) bestående av minst 4 röjningsrösen. Röjningsrösen är 3–6 m st och 0,2–0,3 m h av 0,1–0,4 m st stenar. Flera av röjningsrösen ligger intill markfasta block.	Möjlig fornlämning
L2023:401	Område med fossil åkermark	Röjningsröseområde, ca 30×16 m (NNÖ-SSV) bestående av minst 4 röjningsrösen. Röjningsrösen är 3–6 m st och 0,2–0,3 m h av 0,1–0,5 m st stenar.	Möjlig fornlämning

Tabell 2. Schaktlista.

Schaktnr (Intrasis-ID)	Area (m ²)	Beskrivning	Djup (m)
OS213	10	Torv, grusig och stenig morän.	0,2
OS214	10	Torv, grusig och stenig morän.	0,2
OS215	7	Torv, grusig och stenig morän.	0,2

Figur 9. Det snittade röjningsröset inom L2023:398, fotat mot östnordöst. Foto: Kerstin Westrin.

Figur 10. Det mittersta av de tre avtorrvade rösen inom L2023:400, fotat mot norr. Foto: Maria Björck.

Slutreflektioner

De inom uppdraget nypåträffade lämningarna har samtliga registrerats som möjliga fornlämningar i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. Alla tre röjningsröseområden hade förhållandevis små och flacka röjningsrösen med tätt lagda stenar av mindre storlek, vilket är vanligast hos äldre röjningsrösen. Det sydligaste området, L2023:398, som ersatte det felregistrerade gravfältet L1948:7210, skiljer sig dock lite från de andra två. Detta genom att de tillhörande röjningsrösen är mer vållagda och tydligare avgränsade. Detta skulle kunna tyda på att de är något äldre än röjningsrösen i de andra två områdena.

På storskiftes kartan från 1815 (se figur 3) finns inget annat än en fastighetsgräns markerad inom undersökningsområdet. På laga skifteskartan från 1882 (se figur 4) finns emellertid en väg gåendes tvärs över undersökningsområdet, med två avfarter åt varsitt håll. Några spår av vägarna kunde inte identifieras i fält, men utifrån den rektifierade kartan så ligger röjningsröseområdena i nära anslutning till vägarna. Kanske har rösen byggts i samband med anläggandet av vägarna? I sådana fall kan de dateras till någon gång mellan 1815 och 1882.

Förslag på vidare åtgärder

Inför en exploatering av undersökningsområdet föreslår Länsmuseet Gävleborg att ett urval av röjningsrösen inom röjningsröseområdena L2023:938 och L2023:400 (även inom L2023:401 om den berörs) ska undersökas arkeologiskt.

Det är Länsstyrelsen Gävleborg som fattar beslut om vidare åtgärder.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 3605-2022

Länsstyrelsens beslutdatum: 2022-07-11

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2022-158/320

Undersökningstid: 4–5 oktober 2022

Projektledare: Frida Löjdström

Personal: Kerstin Westrin, Maria Björck, Cajsa Nors

Fastigheter: Norra Åbyggeby 3:56 och S:1

Socken: Hille

Kommun: Gävle

Inmätningssystem: RTK-GPS

Koordinatsystem: SWEREF99 TM

Höjdsystem: RH2000

Undersökningsområdets area: ca 9 240 m²

Dokumentationshandlingar: förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv.

Fynd: inga fynd påträffades.

Referenser

Arkiv

Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (hämtat 2022-07-01):

<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Sveriges geologiska undersöknings öppna data/SGU:s kartvisare (hämtat hämtat 2022-07-01):

<https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html>

Skogsstyrelsens databas Skog och historia/Skogens pärlor (hämtat 2022-07-01): <https://kartor.skogsstyrelsen.se/kartor/>

Historiska kartor

Akt	Åtgärd	År	Arkiv
V20-26:12	Storskifte på inägor	1815	Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA)
V20-26:15	Laga skifte	1882	Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA)
J133-13H7e56	Ekonomiska kartan	1956	Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

